

O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI

VOL. 3 ISS:3 (2026)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS

№	MUNDARIJA	Page
1.	TOVARLAR AUDITI NATIJALARINI AUDITORLIK HISOBOTIDA AKS ETTIRISH TARTIBI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Qurbonov Muhammadali Bahodirovich</i>	4
2.	O'ZBEKISTONDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shirinova Obida Toshpulatovna</i>	8
3.	ORGANIZATION OF AN AUDIT OF THE MOVEMENT OF FIXED ASSETS BASED ON INTERNATIONAL STANDARDS REQUIREMENTS <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Orzumurodova Farangiz Damirovna</i>	12
4.	QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Qo'chqorov Muslimbek Bobojon o'g'li</i>	16
5.	SAVDO KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARI AUDITINING TASHKILY TA'MINOTI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Tursunboyev Sarvar Shuxrat o'g'li</i>	19
6.	SAVDO KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich</i>	24
7.	TURIZM KORXONALARIDA HISOB SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH <i>Ibragimov Mansur Mardonovich</i>	27
8.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA NAZORATINING INNOVATSION MEXANIZMLARI <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Davronov Miraziz Baxtiyor o'g'li</i>	30
9.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	33
10.	MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINING ZAMONAVIY METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Yusupov Shavkar Xushvaqt o'g'li</i>	37
11.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Akmalov Ilg'or Nazirovich</i>	41
12.	XIZMAT KO'RSATUVCHI KORXONALARDA XARAJATLAR HISOBI VA KALKULYATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Toshbekov Firdavs Abdurauf o'g'li</i>	44
13.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TOVAR-MODDIY ZAHIRALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	47
14.	ASOSIY VOSITALARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDA TASNIFLASH VA BAHOLASHNI MHXS ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shakarov Shahzod Sobir o'g'li</i>	52
15.	XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING KREDIT VA QARZ MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH HISOBINI VA TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Mahmudova Go'zal Samadjon qizi</i>	56

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, i.f.d. prof.).
2. Fayziyev Orifjon Olimovich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktor o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (O‘zbekinvest eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ Bosh direktori, i.f.d. prof.).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d., prof.).
5. Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d. prof.).
6. Xudoyqulov Sadirdin Karimovich (TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi direktori).
7. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari Uyushmasi Kengash raisi).
8. Qo‘ldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, i.f.d., Bosh muharrir).
9. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, i.f.d. prof.).
10. Shennayev Xo‘jayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
11. Boyev Habibullo Ismoilovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, i.f.d.).
12. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, i.f.d.).
13. Merident Randles (FSA, MAAA. Prinsipal & Consulting Actuary. Senior Consultant, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
14. Ong Xie (FIA, FSAS. Program Manager, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Pronouns: She/Her).
15. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori, i.f.d.).
16. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU magistratura dekan muovini, i.f.d.).
17. Maxmudov Akbar Abduxamidovich (Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti rektori, PhD, dotsent).
18. Axrorov Zarif Oripovich (TDIU Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasida mudiri, i.f.d., dotsent).
19. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i, i.f.n. dots.).
20. Raxmatullayev Botirjon Abduxamidovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti. Akademik faoliyat bo‘yicha prorektor PhD, dotsent).
21. Musaxonzoda Ikromjon Sobirxon o‘g‘li (TMC institute “Milliy ta‘lim yo‘nalishlari akademik faoliyat va ilmiy ishlar” bo‘yicha prorektor, PhD).
22. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi bo‘lim boshlig‘i, PhD).
23. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU magistratura dekan muovini, PhD, dots.).
24. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professor v.b., i.f.n.).
25. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD. Tahririyat kengashi kotibi).
26. Agzamov Avazxon Talgatovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, PhD).
27. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
28. Xamdamiyev Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, PhD).
29. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (“Ma‘mun” universiteti “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD).
30. Abduturapova Dildora Farxodjon qizi (“Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish” bo‘limi bosh mutaxassisi, PhD).
31. Abdusattarova Dildora Baxodirovna (TDIU “Soliq va soliqqa tortish kafedrasida” dotsenti).
32. Nosirov Jasur Tursunpulotovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti “Akademik faoliyat va registrator” departamenti rahbari, PhD, dotsent).
33. Adilova Gulnur Jorabayevna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD.).
34. Malikova Dilrabo Mo‘minovna, (TDIU Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrasida dotsenti, PhD).
35. Bobomurotova Manzura Panji qizi (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida assistenti, PhD).

KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA NAZORATINING INNOVATSION MEKANIZMLARI

Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti katta o'qituvchisi
Email: dilfuzaxudaynazarova@gmail.com

Davronov Miraziz Baxtiyor o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Email: mirazizdavronov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy-uslubiy jihatlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda mehnat haqi hisobining iqtisodiy mohiyati, xodimlar bilan hisob-kitoblarni zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida tashkil etish hamda ichki nazorat tizimini innovatsion mexanizmlar orqali rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, biometrik nazorat tizimlari, ERP va "1C:Buxgalteriya" dasturlarining integratsiyalashuvi, sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari hamda elektron hujjat aylanishining mehnat haqi hisobidagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining shaffofligi, tezkorligi hamda ishonchligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mehnat haqi hisobi, ichki nazorat, innovatsion mexanizmlar, raqamli iqtisodiyot, ERP tizimi, biometrik nazorat, sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan hisob tizimi, elektron hujjat aylanishi, moliyaviy nazorat.

Abstract: This article examines the theoretical and methodological aspects of improving innovative mechanisms of payroll accounting and control in enterprises. The study highlights the economic essence of payroll accounting, the organization of employee settlements based on modern digital technologies, and the development of internal control systems through innovative mechanisms. In addition, the importance of biometric control systems, the integration of ERP and "1C:Accounting" software, artificial intelligence-based monitoring systems, and electronic document management in payroll accounting is analyzed. As a result of the research, scientific and practical recommendations aimed at increasing the transparency, efficiency, and reliability of payroll accounting and control in enterprises were developed.

Keywords: payroll accounting, internal control, innovative mechanisms, digital economy, ERP system, biometric control, artificial intelligence, automated accounting system, electronic document management, financial control.

Абстрактный: В данной статье исследованы теоретико-методологические аспекты совершенствования инновационных механизмов учета и контроля заработной платы на предприятиях. В исследовании освещены экономическая сущность учета заработной платы, организация расчетов с работниками на основе современных цифровых технологий, а также развитие системы внутреннего контроля посредством инновационных механизмов. Кроме того, проанализировано значение биометрических систем контроля, интеграции ERP и программ «1С:Бухгалтерия», систем мониторинга на основе искусственного интеллекта и электронного документооборота в учете заработной платы. По результатам исследования разработаны научно-практические рекомендации, направленные на повышение прозрачности, оперативности и надежности учета и контроля заработной платы на предприятиях.

Ключевые слова: учет заработной платы, внутренний контроль, инновационные механизмы, цифровая экономика, ERP-система, биометрический контроль, искусственный интеллект, автоматизированная система учета, электронный документооборот, финансовый контроль.

Kirish (Введение/Introduction).

Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi korxonalarda boshqaruv va nazorat tizimlarini tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, mehnat haqi hisobini tashkil etish va nazorat qilish jarayonlarida zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Korxonalarda mehnat haqi bilan bog'liq xarajatlar ishlab chiqarish tannarxining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ularni samarali boshqarish moliyaviy natijalarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy korxonalarda mehnat haqi hisobining an'anaviy usullari asta-sekin avtomatlashtirilgan va raqamli boshqaruv tizimlari bilan almashmoqda. Elektron tabel tizimlari, biometrik identifikatsiya vositalari, ERP platformalari hamda sun'iy intellekt asosidagi nazorat mexanizmlarining joriy etilishi mehnat haqi hisobining aniqligi va shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu sababli korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish hamda ularni amaliyotga joriy etish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratini takomillashtirish masalalari zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat haqi hisobini avtomatlashtirish, ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish hamda

inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirishga qaratilgan innovatsion mexanizmlar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Mehnat haqi tizimining korxonalar samaradorligiga ta'siri masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda mehnatga haq to'lash mexanizmlarining xodimlar motivatsiyasi va mehnat unumdorligini oshirishdagi o'rni alohida ta'kidlangan. Dessler mehnatga haq to'lash tizimlarini tashkil etishda raqamli boshqaruv vositalaridan foydalanish korxonalarda mehnat resurslarini samarali boshqarishga xizmat qilishini qayd etadi [1].

Armstrong tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda zamonaviy kompensatsiya siyosati va ish haqi boshqaruvi tizimlari korxonalarining strategik rivojlanishida muhim omil sifatida baholanadi. Muallif mehnat haqi hisobini avtomatlashtirish va natijadorlikka asoslangan rag'batlantirish tizimlari samaradorlikni oshirishini asoslab bergan [2].

Bragging ilmiy ishlarida ish haqi hisobi, xodimlar bilan hisob-kitoblarni yuritish va ichki nazorat mexanizmlarini raqamlashtirishning nazariy hamda amaliy jihatlari keng yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, elektron ish haqi tizimlari moliyaviy xatolar va noqonuniy to'lovlar xavfini sezilarli darajada kamaytiradi [3].

Bhimani va uning hamkorlari boshqaruv hisobi hamda nazorat tizimlarining innovatsion rivojlanishiga bag'ishlangan tadqiqotlarida korxonalarda raqamli texnologiyalar asosida shakllangan nazorat

mexanizmlari xarajatlarni optimallashtirish va mehnat unumdorligini oshirish imkonini berishini ta'kidlaydilar [4].

Romney va Steinbart axborot tizimlarining buxgalteriya hisobi va ichki nazorat jarayonlariga integratsiyalashuvi korxonalarda mehnat haqi hisobining aniqligi hamda shaffofligini ta'minlashini ilmiy jihatdan asoslab berganlar [5].

Mahalliy olimlardan Pardayev va Ivashkevichlarning tadqiqotlarida mehnat haqi hisobi va auditing metodologik asoslari yoritilgan bo'lib, ularda korxonalarda mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash hamda nazorat qilishning uslubiy jihatlari tahlil qilingan [6].

Tursunovning ilmiy ishlarida O'zbekiston korxonalarida ish haqi fondidan foydalanish samaradorligini oshirish, elektron buxgalteriya tizimlarini joriy etish va ichki audit mexanizmlarini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan [7].

So'nggi yillarda xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan tadqiqotlarda sun'iy intellekt, blokcheyn va bulutli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ish haqi tizimlari korporativ boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Xususan, Xalqaro mehnat tashkiloti ekspertlari mehnat munosabatlarini raqamlashtirish jarayonlari ish haqi hisobining aniqligi va nazorat darajasini yangi bosqichga olib chiqayotganligini ta'kidlaydilar [8].

Shuningdek, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida olib borilgan zamonaviy tadqiqotlarda korxonalarda inson kapitalini boshqarish, ish haqi xarajatlarini hisobga olish va nazorat qilishda raqamli platformalardan foydalanish istiqbollari keng yoritilgan [9].

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini joriy etish korxonalarda moliyaviy intizomni mustahkamlash, hisob-kitoblarning aniqligini ta'minlash hamda xodimlar mehnatini rag'batlantirish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Methods/Методы).

Mazkur tadqiqotda korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini takomillashtirish masalalari ilmiy jihatdan o'rganildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy hodisa va jarayonlarni tizimli baholash imkonini beruvchi umumilmiy hamda maxsus iqtisodiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Xususan, mehnat haqi hisobi va nazoratini tashkil etishning nazariy asoslarini o'rganishda ilmiy abstraksiya, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Ushbu usullar yordamida mehnatga haq to'lash tizimlarining iqtisodiy mazmuni, ularning korxonada faoliyatidagi o'rni hamda zamonaviy innovatsion yondashuvlar tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil usuli asosida mehnat haqi hisobini yuritishning an'anaviy va raqamlashtirilgan modellari o'zaro solishtirildi. Bunda avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlari, elektron ish haqi platformalari, ERP tizimlari hamda sun'iy intellekt elementlari joriy etilgan korxonalarining amaliy tajribalari umumlashtirildi.

Shuningdek, tizimli yondashuv usuli asosida mehnat haqi hisobi va nazorati korxonaning moliyaviy boshqaruv tizimining tarkibiy qismi sifatida baholandi. Mehnat haqi xarajatlarini hisobga olish, xodimlar bilan hisob-kitoblarni yuritish va ichki nazorat mexanizmlarining o'zaro bog'liqligi kompleks ravishda o'rganildi.

Tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil usullaridan ham foydalanilib, mehnat unumdorligi, ish haqi fondi, xodimlar soni va mehnat xarajatlari bilan bog'liq ko'rsatkichlarning dinamikasi tahlil qilindi. Natijalarni umumlashtirish va ilmiy xulosalar shakllantirishda mantiqiy tahlil hamda ekspert baholash usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini mehnat iqtisodiyoti, buxgalteriya hisobi, ichki audit va korporativ boshqaruv nazariyalari tashkil etadi. Shu bilan birga, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, zamonaviy raqamli texnologiyalar hamda mehnatga haq to'lash tizimlarini boshqarish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar tadqiqotning uslubiy bazasi sifatida xizmat qildi.

Natijada korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini joriy etish samaradorligini baholash hamda ularni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqish uchun zarur metodologik yondashuv shakllantirildi.

Tahlil va natijalarlar (Analysis and results/Анализ и результаты).

Zamonaviy korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazorati nafaqat xodimlar bilan hisob-kitoblarni yuritish vositasi, balki korxonaning moliyaviy barqarorligi, mehnat unumdorligi va boshqaruv samaradorligini ta'minlovchi muhim mexanizm hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat munosabatlarining murakkablashuvi, xodimlar sonining ortishi hamda hisob-kitob operatsiyalarining ko'payishi an'anaviy hisob tizimlarining samaradorligini pasaytirmoqda.

Shu sababli korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish zarurati yuzaga kelmoqda. Korxonalar amaliyotida mehnat haqi hisobi ko'pincha buxgalteriya dasturlari yordamida yuritilayotgan bo'lsa-da, ayrim hollarda ma'lumotlarni qo'lda qayta ishlash, ish vaqtini hisobga olishdagi xatolar va inson omili bilan bog'liq kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Bu esa ish haqi hisoblash jarayonining shaffofligi va aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Innovatsion mexanizmlarning joriy etilishi esa mazkur muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Mehnat haqi hisobi tizimining samaradorligi birinchi navbatda xodimlarning ish vaqti hisobini to'g'ri yuritishga bog'liq. So'nggi yillarda biometrik identifikatsiya, elektron davomat tizimlari va mobil ilovalar asosida ishlovchi monitoring vositalari keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida ishga kelish va ketish vaqtlari avtomatik qayd etilib, inson omili ta'siri minimallashtiriladi. Natijada mehnat haqi hisoblash uchun zarur bo'lgan birlamchi ma'lumotlarning ishonchlik darajasi ortadi. Korxonalarda ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlarining joriy etilishi mehnat haqi hisobi va nazoratini yangi bosqichga olib chiqmoqda. ERP platformalari kadrlar bo'limi, buxgalteriya, moliya va ishlab chiqarish bo'limlari ma'lumotlarini yagona axborot bazasida integratsiyalash imkonini beradi. Natijada xodimlar haqidagi ma'lumotlar, ish vaqti ko'rsatkichlari, mukofotlar va ushlanmalar real vaqt rejimida shakllanadi hamda avtomatik ravishda ish haqi hisob-kitoblarga kiritiladi. Mehnat haqi fondidan foydalanish samaradorligini baholash korxonalarining moliyaviy natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ish haqi xarajatlarning ishlab chiqarish hajmiga nisbatan optimal darajada shakllanishi korxonada rentabelligini oshiradi. Aksincha, mehnat unumdorligi bilan bog'lanmagan ish haqi xarajatlarning ortib borishi korxonada xarajatlarning oshishiga olib keladi. Shu sababli zamonaviy korxonalarda KPI (Key Performance Indicators) asosida ish haqi belgilash tizimlari keng joriy etilmoqda. Innovatsion nazorat mexanizmlarining muhim yo'nalishlaridan biri ichki audit tizimlarini raqamlashtirish hisoblanadi. Elektron audit platformalari orqali ish haqi hisob-kitoblarning qonunchilik talablariga muvofiqligi, soliqlar va ijtimoiy ajratmalar to'g'ri hisoblanganligi hamda noqonuniy to'lovlarning mavjud emasligi avtomatik nazorat qilinadi. Bu esa moliyaviy intizomni mustahkamlash va korrupsiya xavfini kamaytirishga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining mehnat haqi hisobida qo'llanilishi ham istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Sun'iy intellekt algoritmlari katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilib, ish haqi hisoblashdagi ehtimoliy xatolarni aniqlash, mehnat xarajatlarini prognozlash va xodimlar faoliyatini baholash imkonini beradi. Bunday yondashuv boshqaruv qarorlarining sifatini oshirib, resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi. Bulutli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ish haqi tizimlari ham korxonalar uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Ushbu tizimlar orqali korxonada rahbariyati va mas'ul mutaxassislar istalgan hududdan turib ish haqi hisob-kitoblari, mehnat xarajatlari va xodimlar faoliyatiga oid ma'lumotlarni kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa boshqaruv jarayonlarining tezkorligini ta'minlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, innovatsion texnologiyalar joriy etilgan korxonalarda ish haqi hisoblash uchun sarflanadigan vaqt sezilarli darajada qisqaradi, hisob-kitob xatolari kamayadi va xodimlarning ish haqi tizimiga bo'lgan ishonchi ortadi. Ayniqsa, elektron hujjat aylanishi tizimlari va avtomatlashtirilgan nazorat vositalari ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlab, ichki nazorat samaradorligini oshiradi. Mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini joriy etish korxonalarda inson kapitalini boshqarish samaradorligini ham oshiradi. Raqamli texnologiyalar asosida shakllantirilgan rag'batlantirish tizimlari xodimlarning natijadorligini muntazam baholash va ularga adolatli haq to'lash imkonini beradi. Natijada mehnat unumdorligi ortadi, kadrlar qo'nimsizligi kamayadi va korxonaning raqobatbardoshligi mustahkamlanadi. O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi natijalarga erishildi:

mehnati haqi hisobi va nazoratini avtomatlashtirish hisob-kitoblarning aniqligi va tezkorligini oshiradi;

ERP va bulutli texnologiyalar asosida yaratilgan tizimlar axborot almashinuvini optimallashtiradi;

biometrik davomat nazorati ish vaqti hisobining ishonchligini ta'minlaydi;

sun'iy intellekt texnologiyalari mehnat xarajatlarini prognozlash va nazorat qilish imkoniyatlarini kengaytiradi;

elektron audit tizimlari moliyaviy xavflarni kamaytiradi hamda ichki nazorat samaradorligini oshiradi;

KPI asosida shakllantirilgan ish haqi tizimi xodimlar motivatsiyasi va mehnat unumdorligining o'sishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini joriy etish moliyaviy boshqaruv sifatini yaxshilash, xarajatlarni optimallashtirish, mehnat unumdorligini oshirish va korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. [10].

Xulosa va takliflar (Conclusion/Выводы и предложения).

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratini innovatsion mexanizmlar asosida tashkil etish korxonada boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ayniqsa, iqtisodiyotning raqamlashtirilishi, mehnat resurslarini boshqarish tizimlarining avtomatlashtirilishi hamda xalqaro standartlarga asoslangan moliyaviy boshqaruv mexanizmlarining joriy etilishi mehnat haqi hisobi va auditining mazmunini tubdan o'zgartirmoqda.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, korxonalarda mehnat haqi hisobini an'anaviy usullarda yuritish bir qator muammolarni keltirib chiqarmoqda. Xususan, ish vaqti hisobining qo'lda yuritilishi, hujjatlar aylanishining qog'oz shaklida amalga oshirilishi, inson omili bilan bog'liq xatolar, noqonuniy ish haqi hisoblash holatlari hamda ichki nazorat tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi moliyaviy hisobotlarning ishonchligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bois korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini joriy etish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida ERP tizimlari, "IC:Buxgalteriya" dasturlari, biometrik identifikatsiya vositalari, sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari hamda elektron hujjat aylanishining mehnat haqi hisobi va nazoratini takomillashtirishdagi muhim ahamiyati asoslab berildi.

Ayniqsa, biometrik nazorat tizimlarining joriy etilishi xodimlarning ish vaqti hisobini haqqoniy yuritish, noqonuniy davomat holatlarining oldini olish hamda mehnat intizomini mustahkamlashga xizmat qilishi aniqlandi. ERP va avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlari esa mehnat

haqi hisobini korxonaning boshqa moliyaviy jarayonlari bilan integratsiyalash imkonini yaratib, boshqaruv qarorlarini tezkor va asosli qabul qilish uchun muhim axborot bazasini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, korxonalarda innovatsion nazorat tizimlarini joriy etish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

- mehnat haqi hisobining aniqligi va tezkorligi oshadi;
- inson omili bilan bog'liq xatolar kamayadi;
- ichki nazorat va audit tizimining samaradorligi ortadi;
- noqonuniy ish haqi to'lovlarining oldi olinadi;
- moliyaviy hisobotlarning ishonchligi ta'minlanadi;
- mehnat unumdorligi va boshqaruv samaradorligi oshadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida xalqaro standartlar, xususan IAS 19 "Xodimlarga beriladigan imtiyozlar" standartini amaliyotga keng joriy etish korxonalarda xodimlarga beriladigan mukofotlar, kompensatsiyalar va boshqa to'lovlarni haqqoniy baholash hamda moliyaviy hisobotlarda to'g'ri aks ettirish imkonini berishi asoslab berildi. Bu esa milliy hisob tizimini xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Fikrimizcha, korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

1. Korxonalarda mehnat haqi hisobini to'liq avtomatlashtirish va raqamlashtirish;
2. ERP hamda bulutli texnologiyalar asosida yagona boshqaruv tizimlarini joriy etish;
3. Sun'iy intellekt asosidagi ichki nazorat tizimlarini shakllantirish;
4. Elektron hujjat aylanishini kengaytirish va qog'ozsiz boshqaruv tizimiga o'tish;
5. Xalqaro standartlar asosida ichki audit tizimini takomillashtirish;
6. Mehnat haqi hisobini yurituvchi mutaxassislarning raqamli kompetensiyalarini oshirish.

Umuman olganda, korxonalarda mehnat haqi hisobi va nazoratining innovatsion mexanizmlarini joriy etish nafaqat moliyaviy nazoratni kuchaytiradi, balki korxonalarining iqtisodiy barqarorligi, investitsion jozibadorligi va raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli ushbu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish hamda innovatsion boshqaruv texnologiyalarini amaliyotga keng tatbiq etish iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Literatury/References):

1. Dessler G. Human Resource Management. – 17th ed. – New York: Pearson Education, 2024.
2. Armstrong M. Armstrong's Handbook of Reward Management Practice. – 8th ed. – London: Kogan Page, 2023.
3. Bragg S.M. Payroll Accounting 2024. – Colorado: Accounting Tools Inc., 2024.
4. Bhimani A., Horngren C., Datar S., Rajan M. Management and Cost Accounting. – 8th ed. – London: Pearson, 2023.
5. Romney M.B., Steinbart P.J. Accounting Information Systems. – 16th ed. – London: Pearson Education, 2024.
6. Pardayev A.X., Ivashkevich V.B. Buxgalteriya hisobi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022.
7. Tursunov B.O. Korxonalarda mehnatga haq to'lash tizimini takomillashtirishning zamonaviy yo'nalishlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2023. – №6. – B. 45–53.
8. International Labour Organization. World Employment and Social Outlook 2024: Digital Labour Trends. – Geneva, 2024.
9. International Federation of Accountants. Technology and the Future of Financial Reporting and Payroll Systems. – New York, 2024.
10. Berdibayev Fayzulla Zaripbayevich. (2026). O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashning kontseptual asoslari. Insurance market of Uzbekistan, 3(2), 95–97. https://doi.org/10.55439/INS/vol3_iss2/396